

Nástroje hospodářské politiky státu

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- pojednat o regulaci množství peněz v oběhu, tedy o monetární politice státu
- popsat tvorbu a rozdělování finančních prostředků v rámci státního rozpočtu, tedy fiskální politiku státu
- pojednat o státu jako podnikajícím subjektu

Po prostudování této kapitoly poznáte:

- hlavní nástroje monetární politiky státu
- funkci fiskální politiky státu
- základní ekonomické pojmy spjaté s tvorbou a čerpáním státního rozpočtu
- pojmy obchodní politiky státu
- možná opatření v sociální a důchodové politice státu

Stát jako činitel vytvářející a ovlivňující ekonomické prostředí má k dispozici celou řadu nástrojů – ekonomických, právních i mocenských, přímých i nepřímých, kterými může razantně ovlivňovat národní hospodářství a účinně zasahovat, i když s různě dlouhým časovým horizontem, do hospodářských činností.

Základními nástroji státu v oblasti působení na ekonomiku jsou:

- celková politika státu, jeho zahraniční i vnitřní chování,
- daňová soustava – její kvalita a průhlednost, způsob a účinnost správy a vymáhání daní,
- monetární politika (péče o stabilitu měny) a fiskální (rozpočtová) politika státu,
- celní politika,
- obchodní politika – dovozní a vývozní (úzce navazuje na celní politiku),
- důchodová a sociální politika,
- zákonodárná soustava – její kvalita a záruka jejího dodržování, vymahatelnost práva,
- činnost kontrolních orgánů státu atd.

Monetární politika státu

Monetární politika státu je zaměřena na regulaci množství peněz v oběhu.

Pouze **centrální banka** (v České republice je to **Česká národní banka – ČNB**) má **monopol na emise** (vydávání, tisk) peněz. Padělání peněz je trestným činem.

Monetární, tj. peněžní a úvěrová politika je zaměřena na:

- kontrolu a regulaci množství peněz v ekonomice státu,
- regulaci úrokových měr,
- stanovení podmínek úvěrů.

Stát tedy může za pomoci své monetární politiky účinně působit na **regulaci hospodářského prostředí**, a to jak pomocí **nástrojů přímých (administrativních)**, tak i **nepřímých (motivačních)**.

Přímé nástroje monetární politiky státu

1. **Regulace investiční činnosti** – stát určí **limit investičních úvěrů**. Jestliže rozsah požadovaných úvěrů jej pak překračuje, musí firma předložit příslušné obchodní bance **souhlas státních orgánů**. Nemá-li firma takovýto souhlas, nesmí mu žádná banka investiční úvěr poskytnout. Ale i pokud takovýto souhlas firma předloží, je čistě na rozhodnutí příslušné obchodní banky, zda a za jakých podmínek jí banka úvěr poskytne.
2. **Regulace spotřebních úvěrů** – při prodeji na splátky **mohou státní orgány určit maximální dobu splatnosti** (například pět let). Opět záleží na peněžním ústavu (bance, spořitelně, záložně atd.), zda úvěr a za jakých podmínek poskytne.
3. **Mezi další přímé nástroje řadíme například** – stanovení úvěrových stropů, dočasné pozastavení úvěrové činnosti, nucenou správu banky, odebrání bankovní licence, v krajním případě měnovou reformu atd.

POJEM

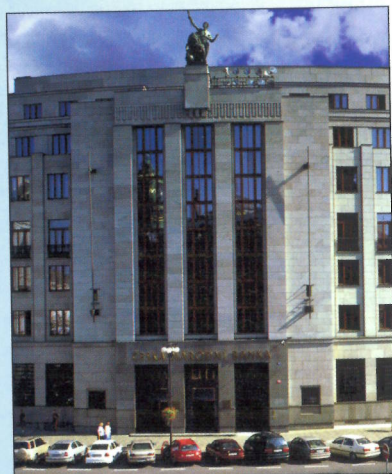
► MONETÁRNÍ

Pojem je odvozen z francouzštiny – *la monnaie* = **peníze**. Od toho také anglické *money* (taktéž peníze).

SOUVISLOSTI

Emise peněz

Emisí peněz, jejich vložením do oběhu, popřípadě naopak jejich stahováním z oběhu mění centrální banka množství nabízených peněz.

Mění tím i úrokové míry a podmínky, podle kterých se nově emitované peníze v podobě úvěrů dostávají do oběhu. Následně se tak opatření v monetární politice projeví v dynamice ekonomického růstu, ovlivnění platební bilance a měnových kurzů atd. až po zaměstnanost a inflaci. Je to tedy velmi účinný nástroj, který má spoustu druhotných dopadů, i když jeho nasazení je zpočátku vnímáno spíše pouze ekonomy, manažery, postupně se jeho účinky dotýkají prakticky všech ekonomických subjektů včetně domácností. Je to tedy nástroj komplexní, proto jej řadíme mezi základní nástroje regulace. Na snímku je budova České národní banky v Praze v ulici Na příkopě.

Nepřímé nástroje monetární politiky státu

1. **Povinné minimální rezervy** – nástroj, o jehož potřebě se často diskutuje. Je to nástroj možný, účinný a ve světě užívaný. V ČR se užíval v průběhu devadesátých let, v současné době se neprojektuje.

Povinné minimální rezervy představují určitý objem peněžních prostředků, které z rozhodnutí státu musí každá obchodní banka uložit na účtu centrální banky (nemusí se vždy jednat pouze o peníze, ale i jiná aktiva – například **cenné papíry**).

Výše blokováných prostředků snižuje nabídku peněz. Obchodní banka má k dispozici **menší objem peněz, peníze (čili úvěry) se stávají dražšími, úrokové sazby se zvyšují.**

2. **Diskontní sazba** – finanční prostředky, které mají obchodní banky k dispozici z depozit, nestačí k pokrytí všech potřeb úvěrování a financování obchodních bank. Proto jsou prakticky všechny obchodní banky v zemi nuceny získávat peněžní prostředky v podobě úvěrů od banky centrální (pouze ta má, jak víte, monopol na emise peněz). Mohli bychom také říci, že obchodní banky kupují peníze od centrální banky, kupují je na úvěr.

Diskontní sazba je úroková sazba, za kterou centrální banka poskytuje úvěry bankám obchodním.

Růstem diskontní sazby se peníze stávají dražšími, v opačném případě levnějšími (hovoříme o „drahých“ a „levných“ penězích).

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Evropská centrální banka

Evropská centrální banka, ECB (se sídlem ve Frankfurtu nad Mohanem, Německo), zastupuje měnovou politiku všech zemí eurozóny, které hospodářsky s měnou euro.

Její hlavní poslání je udržovat cenovou stabilitu v zemích eurozóny a pečovat o měnu euro. Zejména v období finanční krize a hospodářských problémů některých zemí eurozóny (v roce 2011 např. Řecko a Španělsko) má ECB nelehkou úlohu při udržení stability evropské měny...

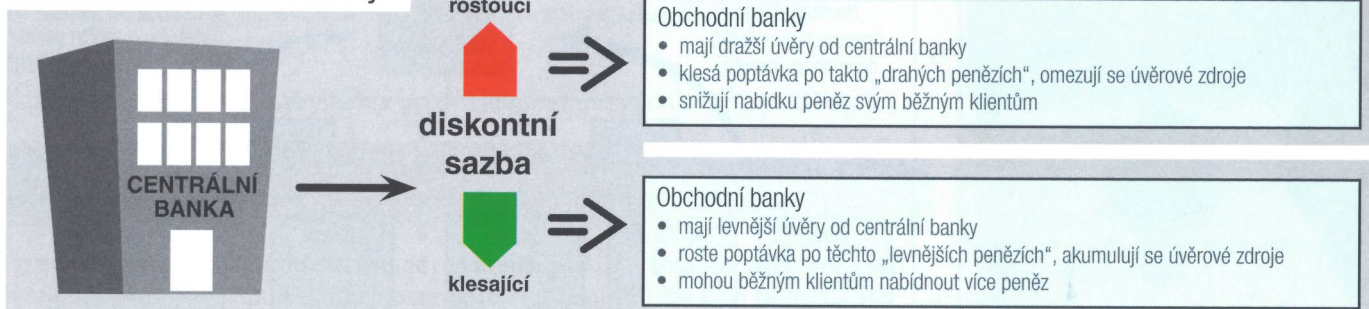

POJEM

► EUROZÓNA

Eurozóna je územím států Evropské unie, které užívají jako společnou evropskou měnu **euro**.

Diskontní sazba centrální banky

3. **Operace na volném trhu** – souvisí s podmínkou, že stát reprezentovaný v daném případě centrální bankou má volný přístup na finanční trhy. **Centrální banka buď nakupuje, nebo prodává státní cenné papíry.**

Pokud stát tímto způsobem získá dodatečné peněžní prostředky, může je použít na **financování jiných věcí prostřednictvím výdajových kapitol státního rozpočtu**. Operace na volném trhu tak mají přímou souvislost s fiskální politikou.

Další nepřímé nástroje monetární politiky státu:

- jedná se například o tzv. **stanovení reeskontních kontingentů**, různá doporučení a **dohody centrální banky a obchodních bank**, **stanovení lombardní sazby**, **devizová politika a kontrola** apod.

POJEM

► LOMBARDNÍ SAZBA

Lombardní sazba představuje procentuální sazbu, za kterou si obchodní banky mohou půjčit u centrální banky peníze, a to oproti určité zástavě (kterou bývají cenné papíry).

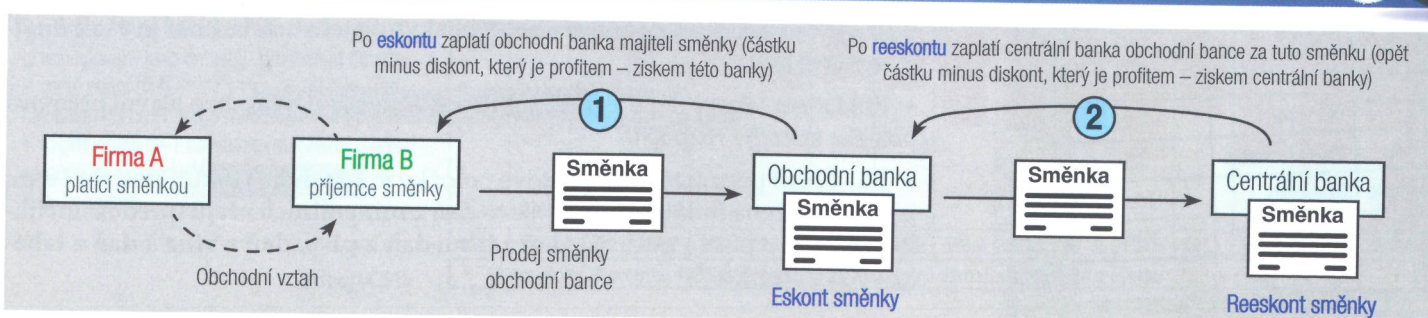
POJEM

► REESKONTNÍ KONTINGENTY

Reeskontní kontingenty souvisí s existencí **obchodních směnek** a s jejich používáním při úhradách závazků.

Podstata tzv. eskontu a reeskontu

ZAJÍMAVOST

SOUVISLOSTI

Rozpočty domácností a státu

Domácnost je na tom ve smyslu finančních toků obdobně jako třeba stát. I ona musí dodržovat pravidla spojená s příjmovými a výdajovými položkami svého rozpočtu. Na rozdíl od státu si ovšem nemůže dovolit sestavovat deficitní rozpočet (viz stať **Výdaje státního rozpočtu**, str. 45), a to z jednoho prostého důvodu: dluhy by prostě neunesla.

Koneckonců ani stát si nemůže dovolit tak činit donekonečna. Názorně to dokládá dění na mezinárodní scéně v podobě neúnosných dluhů státních rozpočtů a půjček, které přestávají být dané země schopné splácet (např. krachující státní ekonomika Řecka, problémy Itálie, Španělska, Irska, ale třeba i USA).

Z DĚJIN

Daně z historického pohledu

Daně se vybíraly již za starověku. Měly podobu tzv. **desátek** (zhruba desetiprocentní daň) a byly odváděny buď božstvu, panovníkovi, nebo církvi.

Na obrázku vidíte pergamen z roku 1277. Byla to nejstarší listina tohoto typu z našeho území, prostřednictvím které opat Martin osvobozuje dům třebečského lokátora Heřmana od všech zemských i městských daní a dávek. Lokátor byla osoba pověřená založením města či vsi.

Z globálního pohledu může centrální banka provádět dva typy monetární politiky:

1. **expanzivní** – může zvyšovat nabídku peněz,
2. **restriktivní** – může nabídku peněz snižovat.

Oba typy monetární politiky mají pak **dopad na pohyb poptávky po penězích**, centrální banka tak nepřímou ovlivňuje i ostatní trhy.

Fiskální politika státu

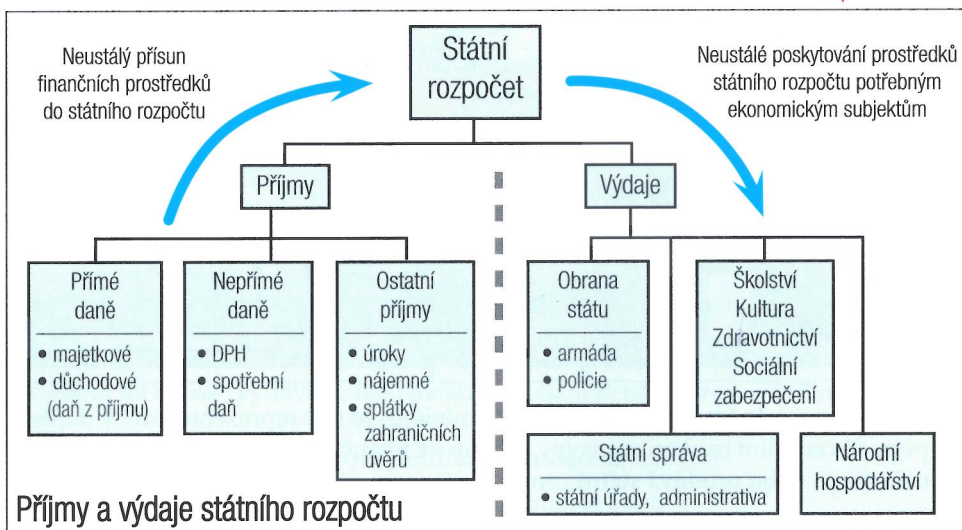
Fiskální politika státu je spjata s tvorbou a rozdělováním finančních prostředků prostřednictvím soustavy rozpočtů.

V každém státě existuje několik stupňů rozpočtové soustavy. Jsou to **rozpočty obecní, městské, okresní a státní rozpočet** (jakožto nejvyšší rozpočet daného státu, například federální rozpočet či rozpočet spolkového, respektive unitárního státu).

Státní rozpočet představuje centralizovaný fond finančních prostředků, které vytvářejí všechny ekonomické subjekty státu. Stát tak pomocí příjmů a výdajů ze státního rozpočtu přerozděluje finanční prostředky tam, kam společnost potřebuje.

- **Státní rozpočet tvoří příjmy a výdaje.** Rozdělují a užívají jej státní orgány.

Jednotlivé oblasti příjmů a výdajů státního rozpočtu vidíte ve schématu: ▼

Příjmy a výdaje státního rozpočtu

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Daň z příjmu právnických osob

Příklad daně z příjmu právnických osob (stav roku 2010)

Země	Sazba daně (%)
USA	35,0
Belgie	33,9
Velká Británie	30,0
Německo	29,8
Česká republika	19,0
Slovensko	19,0
Irsko	12,5
Kypr	10,0

Příjmy státního rozpočtu

Jsou tvořeny **přímými a nepřímými daněmi** a **ostatními příjmy**.

1. **Přímé daně** – platí poplatníci pravidelně v závislosti na výši příjmu nebo majetku, a to podle předem známého výpočtu a v částce, která je odvoditelná a vypočitatelná předem ve vztahu k určité hodnotě. Jedná se o **daň z příjmu fyzických osob (DPFO)** a **daň z příjmu právnických osob (DPPO)**.
2. **Nepřímé daně** – jsou zahrnuty v ceně prodávaného zboží a do státního rozpočtu je odvádí prodejce zboží nebo poskytovatel služeb. Platí je však finální spotřebitel.

• Příkladem takové daně je **daň z přidané hodnoty (DPH)** jako hlavní příjmová položka státního rozpočtu.

• Další částí příjmů této rozpočtové položky je **spotřební daň**. Spotřební daní je v ČR zatížena řada produktů – je to **daň z minerálních olejů** (především uhlovodíková paliva a maziva), **daň z lihu**, **daň z piva**, **daň z vína** a **daň z tabákových výrobků**. *)

*) Sazby jednotlivých oblastí spotřební daně vymezuje zákon 353/2003 Sb. (zákon o spotřebních daních).

3. **Ostatní příjmy státního rozpočtu** jsou tvořeny mimo okruh daňové soustavy a jsou představovány například **úroky, nájemným, splátkami zahraničních úvěrů** apod.

Správou daní a poplatků státu jsou pověřeny tzv. **finanční úřady**. Jsou to vlastně výběrčí daní s příslušnými pravomocemi. Původní název v období Československé republiky byl **berní úřad**. Dnes jsou to detašovaná pracoviště ministerstva financí, státní instituce zajišťující dohled nad naplňováním a čerpáním státních financí.

Státní rozpočet

Státní rozpočet si můžete představit jako jakýsi tunel, do nějž na jedné straně neustále (denně) proudí finanční prostředky, které jsou na druhé straně neustále denně poskytovány jiným ekonomickým subjektům. Formálně má státní rozpočet tvar **otevřené knihy**, jehož jedna strana je tvořena **příjmovými položkami** (odborně řečeno **příjmovými kapitoly**), na druhé straně pak **položkami výdajovými** (**výdajovými kapitoly**). Pro příjmovou část státního rozpočtu je podstatný především způsob zdanění, tj. **forma zdanění a výše daní**. Stát může například stanovením formy zdanění preferovat investiční činnost, může poskytovat různé daňové úlevy při žádaném směru investic, resp. i tzv. **daňové prázdliny**.

Výdaje státního rozpočtu

Směřují vždy v určitém poměru do těchto základních sfér života společnosti:

- **obranu státu** (vnější – armáda, vnitřní – policie),
- **státní správy** (financování státních úřadů, státní administrativy),
- **školské, kultury, zdravotnictví a sociálního zabezpečení**,
- **národního hospodářství**.

Každý stát má samozřejmě odlišný poměr mezi těmito výdajovými položkami.

Přijátý rozpočet má charakter zákona. Musí být schválen Parlamentem, k jakémukoli změně je zapotřebí dostatečný počet hlasů v Parlamentu.

Přijátý rozpočet je již vodítkem pro odpovídající postup všech ministerstev a státních orgánů při vynakládání státních prostředků i při zajišťování jeho příjmů.

Při tvorbě rozpočtu mohou být uplatněny tři možné stavy, rozpočet může být **koncipován jako**:

- **vyrovnaný** – v tomto případě se agregátní výdaje rovnají agregátním příjmům,
- **přebytkový** – příjmy jsou plánovány vyšší než výdaje,
- **schodkový (deficitní)** – výdaje budou převyšovat příjmy.

Přirozeně že pro perspektivu zdravého vývoje ekonomiky a společnosti je **vhodnější koncipovat státní rozpočet jako přebytkový**.

Opakovaný deficit státního rozpočtu nazýváme **státním dluhem**.

SOUVISLOSTI

Kolik, z čeho a komu je z přímých daní odváděno?

- Například **odvody daně z příjmu** jsou závislé na skutečně dosaženém příjmu, **daně z nemovitostí** jsou závislé na hodnotě nemovitosti (majetku).
- Přímé daně se **odvádějí pravidelně k určitému datu** (záleží na jejím typu) vždy do určitého limitu splatnosti.

U části daní se připojí uplatnění zálohového systému s ročním vyúčtováním. Při neplnění povinnosti stát obvykle uplatňuje **sankční postih**.

- Daně jsou odváděny **finančnímu úřadu**.

SOUVISLOSTI

Mandatorní výdaje – největší výdajové položky státního rozpočtu

Mandatorní výdaje jsou ty, které musí vláda **vyplácet ze zákona**.

Tradičně nejvíce zatěžuje státní rozpočet oblast práce a sociálních věcí.

Ministerstvu práce a sociálních věcí patří **největší část výdajů státního rozpočtu plánovaných na daný kalendářní rok** (bývá to více než 1/3 výdajů, pro rok 2011 to bylo téměř téměř 463 miliard korun). Těmito výdaji jsou například **starobní důchody, výplaty dávek v nezaměstnanosti či sociálních dávek**.

Dalšími mandatorními výdaji je např. **státní příspěvek na penzijní připojištění, stavební spoření** apod.

Poměrně velkými rozpočty disponuje například i **Ministerstvo obrany ČR a Ministerstvo zdravotnictví ČR**.

Nicméně v rámci úspor (a v souvislosti s útlumem hospodářského růstu, a tedy s problémy s výběrem daní) musí většina ministerstev hledat ve svých rozpočtech úspory.

Bilance státního rozpočtu České republiky – vývoj

ZAJÍMAVOST

Pohledem na tabulku s daty zjistíme, že poslední mírně přebytkový rozpočet měla Česká republika v roce 1995. Od tohoto roku jsou rozpočty koncipovány jako deficitní. Tím ovšem neustále roste **státní dluh**, který v roce 2009 činil **více než bilion korun (1 178,8 mld. Kč)**. Pokud byste si to přepočítali na 1 obyvatele, pak každý z nás se podílí na tomto veřejném dluhu více než sto tisíci korunami.

zdroj: ČSÚ

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
	-2,9	+0,8	+17,9	+21,6	+33,7	+60,9	+55,7	+50,9	+97,3	+99,7	+98,3	+111,3	+89,8	+107,2	+178,7	+165,8
Saldo státního rozpočtu (v mld. Kč) za jednotlivé roky																
Státní dluh celkem (mld. Kč)	154,4	155,2	173,1	194,7	228,4	289,3	345,0	395,9	493,2	592,9	691,2	802,5	892,3	999,5	1 178,2	1 344,0

➔ Státní dluh ČR od roku 1996 stále narůstá, zatím nejvíce vzrostl v roce 2009 o částku **178,7 mld Kč**.

Český statistický úřad (ČSÚ) – podrobné statistické informace týkající se všech oblastí činnosti člověka. Údaje o státním rozpočtu naleznete v sekci **Makroekonomické údaje**.

➔ **Zajímavost:** Veřejný dluh ČR

<http://www.czso.cz/>
<http://verejnydluh.cz/>

POJEM

► EMBARGO

Embargo v ekonomii je zákaz vývozu určité komodity – například zbraňových systémů, moderních technologií či surovin do určitého státu. V krajním případě znamená i zákaz obchodování s daným státem.

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Dlouhodobé uvalení embargo

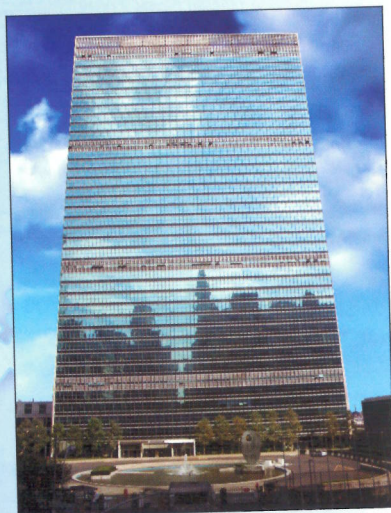

Typickým příkladem země, na kterou je dlouhodobě uvalené embargo, je **Severní Korea (KDR)**. Země s totalitním režimem, nedodržující lidská práva a sužovaná bídou vydává na druhou stranu značné prostředky na zbrojení a ohrožuje blízký region jadernými testy a zkouškami raket, které mohou nést jaderné hlavice. Tato země je prakticky **hospodářsky i politicky izolována od okolního světa**, je bez surovin, energie i potravin a je technologicky zaostalá.

SOUVISLOSTI

Instituce sdružující země světa

Veškerá ekonomická opatření dané země jsou mnohdy limitována regulací nadnárodních uskupení (například **Organizace spojených národů – OSN**). Ty ve formě doporučení nebo přímým působením značně dirigují a ovlivňují ekonomiku daného státu. Jednotná hospodářská politika v některé (popřípadě ve všech těchto oblastech) je charakteristická pro hospodářský vývoj zemí s tržním hospodářstvím po 2. světové válce. V současnosti OSN sdružuje na 190 zemí světa. Na obrázku vidíte sídlo OSN v New Yorku.

Obchodní politika státu

Mezi hlavní nástroje v této oblasti patří:

- celková zahraniční orientace státu,
- stanovení dovozních a vývozních kvót,
- stanovení celních tarifů,
- poskytování vývozních subvencí,
- stanovení kurzů měny,
- embargo či obchodní válka (jako extrémní nástroje).

Všechny nástroje v této oblasti mohou být v průběhu roku i několikrát měněny a kombinovány (s výjimkou zahraniční orientace státu, která je dána vládním prohlášením a měla by být stabilní, koncepční a cílevědomá).

Přímé nástroje obchodní politiky státu

1. **Kvóty** – stanovují maximální objem daného zboží, které lze za určitý časový úsek dovést do země. Vláda může dovoz některého druhu zboží zcela zakázat (stanoví nulovou kvótu).
2. **Celní tarif** – daň, kterou stát prostřednictvím celní správy vybírá za dovoz daného druhu zboží do země.
3. **Vývozní subvence** – opatření ke zvýšení vývozu. Stát např. může odpustit daň, kterou by výrobce či prodejce platil v tuzemsku, pokud je zboží vyvezeno.
4. **Neviditelné překážky dovozu** – například stanovení určitých hygienických norem, zdravotnických opatření, technických opatření apod., které ztěžují nebo zdržují importérům dovoz zboží (například požadavek na dovoz ojetých aut jenom od určitého roku výroby, očkování, zdravotní certifikáty apod.).

Nepřímé nástroje obchodní politiky státu

1. **Intervence na devizových trzích** – jsou svým způsobem podobné operacím státu na volném trhu (při regulaci množství peněz v domácím oběhu). Jde v podstatě o totéž, ale z hlediska devizových zásob státu. **Centrální banka takto například intervenuje (nakupuje nebo prodává) na devizových burzách v zahraničí tím, že buď za národní měnu nakupuje zahraniční měny, nebo za zahraniční měny vykupuje měnu národní.** Tím ovlivňuje výši měnového kurzu domácí měny vůči měnám zahraničním.
2. **Opatření k regulaci platební bilance státu** – kombinované nástroje fiskální i monetární politiky, jimiž se stát obvykle snaží dosáhnout snížení deficitu platební bilance například **devalvací měny, jednáním o odpuštění úvěrů či zahraničního dluhu, o kompenzaci dluhu za určité zboží apod.**

Důchodová a sociální politika státu

Nástroji důchodové a sociální politiky stát působí na cenu výrobních faktorů trhu, tj. na mzdy (příjmy), zisky a ceny. Uplatňuje opět přímé i nepřímé nástroje.

Přímé nástroje důchodové a sociální politiky

Jedná se zejména o:

- **přímou, administrativní kontrolu mezd,**
- **stanovení minimální mzdy,**
- **regulaci cen některých druhů zboží.**

Mzdy mohou být regulovány státem pouze tam, kde může zasahovat (především v oblasti státem přímo řízených nebo dotovaných organizací, státní správy, v armádě, státních podnicích atd.). Vůči soukromé sféře stát tuto pravomoc nemá.

Mzdy mohou být regulovány státem pomocí **mzdových tarifů** (jejichž dodržování je stanoveno zákonem), dále **stanovením mzdových limitů**, **regulací mezd v závislosti na dosažení dalších ekonomických ukazatelů** (např. na růstu produktivity práce), **tabulkovým systémem** atd.

Rovněž ceny mohou být v některých případech stanoveny jako regulované, pevné, limitované, zvláště tam, kde stát chrání určité sociální skupiny. Do této sféry lze zařadit také **politiku státu v sociální oblasti**, jako například stanovení:

- hranice pro odchod do důchodu,
- valorizace starobních a invalidních důchodů,
- výše přídavků a příplatků různým sociálním skupinám,
- příspěvků pro podporu v nezaměstnanosti,
- délky dovolené,
- výše porodného a pohřebného,
- imigračních příplatků,
- podpory svobodným matkám,
- odčitatelných položek na nezaopatřené děti pro podnikající osoby (v rámci zákona o daních z příjmů),
- stanovení odčitatelných položek pro podnikající důchodce a studenty (v rámci zákona o daních z příjmů),
- výše nemocenských dávek,
- procenta zdravotního a sociálního pojištění atd.

Nepřímé nástroje důchodové a sociální politiky státu

Jedná se o celou řadu nástrojů, například:

- doporučení vlády podnikajícím subjektům, informace o různých možnostech podnikání, vytváření různých podpůrných fondů, grantová politika vlády, dohody se zahraničím, umožňující výměnu či volný pohyb pracovních sil, možnosti zahraničních sází pro určitý kontingent pracovníků, politika zdaňování zahraničních aktivit atd.

Shrnutí kapitoly

- Monetární (měnová) politika je zaměřena na regulaci množství peněz v národním hospodářství. Povinnost řídit měnovou politiku má centrální banka.
- Fiskální a rozpočtová politika státu je založena na tvorbě a přerozdělování finančních prostředků.
- Rozpočet může být sestaven jako vyrovnaný, přebytkový, deficitní. Opakovaný deficit státního rozpočtu nazýváme státním dluhem.
- Obchodní politika státu je zaměřena na bilaterální i obecné vztahy se zahraničím.
- Důchodová a sociální politika státu se zaměřuje především na oblast mezd, regulaci cen některých druhů zboží a služeb a do sociální oblasti (stanovení hranice odchodu do důchodu, valorizace, výše přídavků, délka dovolených, výše podpory v nezaměstnanosti apod.

Náměty pro samostatnou práci

1. Jakým způsobem může stát regulovat množství peněz v oběhu? Co by se stalo, kdyby toto množství nebylo regulováno a množství peněz by se nekontrolovatelně zvyšovalo?
2. Pokud se podíváte na vývoj státního rozpočtu ČR za posledních deset let, co z něj vyvodíte? Které výdajové položky jej nejvíce zatěžují?
3. Ve kterých oblastech důchodové a sociální politiky (a proč) je žádoucí, aby stát uplatňoval případné regulační nástroje?

SOUVISLOSTI

Regulace cen některých druhů zboží

Jedná se většinou o ceny základních potravin, ceny strategických druhů zboží, energie, tepla, plynu, ropných derivátů apod. Na druhou stranu doposud regulované nájemné je postupně uvolňováno a jeho cena se bude přibližovat cenám tržním.

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Státy s nejvyvinutější sociální politikou

Tradičně mezi ně patří státy severní Evropy, zejména pak **Švédsko**. Království, které je považováno za zemi moderní, liberální a velmi přející ekologii, poskytuje svým občanům poměrně širokou sociální podporu. Právě štědrý sociální systém a poměrně benevolentní přistěhovalecká politika v minulosti dala vzniknout velmi tolerantní společnosti s dosti početným zastoupením imigrantů. Obrázek zachycuje nábreží Stockholmu, hlavního města Švédska.

Souhrn

Moje poznámky:

.....

.....

.....

.....

.....

Náměty a tipy pro samostatnou práci

Národní hospodářství

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- definovat národní hospodářství
- pojednat o odvětvích a oborech národního hospodářství
- vymezit, co představuje a tvoří soukromý a veřejný sektor národního hospodářství

Po prostudování této kapitoly poznáte:

- co představuje pojem národní hospodářství
- sektory, odvětví a obory národního hospodářství
- to, čím se zabývá veřejná ekonomie
- znaky veřejného sektoru a způsob jeho financování

Národní hospodářství státu je možné posuzovat z několika hledisek, konkrétně z makroekonomického stránky a z hlediska struktury jednotlivých ekonomických subjektů.

Pokud bude na národní hospodářství nahlíženo z makroekonomického hlediska, pak do něj budou zahrnuty domácnosti, firmy i státní instituce, mezi nimiž dochází prostřednictvím konkrétních trhů k ekonomickým aktivitám a výměnám hodnot.

Pokud bude národní hospodářství posuzováno z hlediska struktury jednotlivých ekonomických subjektů, pak bude představovat komplex výrobních, obchodních, obslužných, dopravních a jiných organizací na území daného státu. Rozdělení pak může být podle hlediska hlavního zaměření ekonomických aktivit daných subjektů hospodářství na **sektory, odvětví či obory**.

Členění národního hospodářství

1. Sektory národního hospodářství lze třídit podle různých hledisek a kritérií, například na:

- **primární sektor** – jedná se o těžbu surovin, čerpání primárních zdrojů, zemědělská prvovýroba apod.,
- **sekundární sektor** – jde např. o zpracovatelský průmysl,
- **terciální sektor** – např. služby,
- **kvarciální sektor** – tzv. nová ekonomika, tj. informační technologie, věda a výzkum atd.

2. Odvětví je možno členit na průmyslové odvětví, odvětví dopravy, zemědělství, stavebnictví, lesnictví, turistiku atd.

3. Jednotlivé obory pak představují dílčí složky daného odvětví.

Členění národního hospodářství podle principu financování

Třídění národního hospodářství podle hlediska financování můžeme rozdělit na **ziskový (tržní) a neziskový (netržní) sektor**.

Ziskový (tržní) sektor

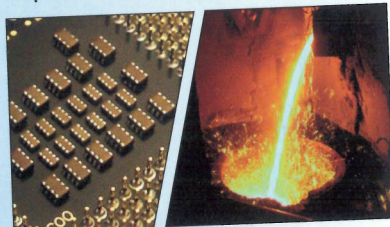
Je to sektor národního hospodářství, který je založen na **tvorbě zisku**; podnikem k ekonomické aktivitě je právě možnost dosahování zisku. Tržní subjekty se opírají o fungování daného trhu s jeho nabídkou a poptávkou a cenou odrážející vztahy konkrétní nabídky a konkrétní poptávky na příslušném trhu.

Neziskový (netržní) sektor

Je založen na **poskytování služeb či produkci takových statků, které nejsou určeny k tržní výměně**. Jsou poskytovány k uspokojení potřeb a užitku, jenž nemusí být založen na efektu zisku, ale právě na dosažení užitku.

SOUVISLOSTI

Jednotlivé obory v odvětvích národního hospodářství

Každé odvětví národního hospodářství se dále dělí na obory. Odvětví průmyslu je členěno např. na **strojírenské obory, obory elektrotechniky, potravinářství** atd. Stejným způsobem můžeme dělit **dopravu** například na **obor železniční dopravy, silniční dopravy, letecké dopravy** atd. V rámci daného oboru může existovat i jeho další **vnitřní dělení** (jako například **nákladní či osobní doprava** apod.). Odvětví **turistiky** může být členěno na **zahraniční a tuzemskou**, dále pak na **cykloturistiku, alpinismus, vodáctví** atd.

SOUVISLOSTI

Perspektivní odvětví v České republice

I naše země se může pochlubit řadou zajímavých a perspektivních odvětví. Za zmínku stojí například rozvoj **nanotechnologií**. Jedná se o **mladý technický obor, který se věnuje výzkumu, vývoji, tvorbě a využívání nanotechnologií v měřítku nanometrů** (10^{-9} m, miliardtiny metru). V medicíně to jsou např. **nanoobaly**, které jsou schopné vyhledat poškozenou buňku, vstoupit do ní, uvolnit lék a poté se nechat beze stop buňkou odbourat. Dalšího využití v medicíně nachází třeba **nanovláknové „tkaniny“** jako prostředí pro kultivaci a náhradních tkáňových buněk.

Tento sektor se tedy nepohybuje na bázi samofinancování, ale funguje díky přerozdělovacím procesům (čerpání fondů, dotacím, transferům ze státního či jiného rozpočtu atd.).

I když určitá dílčí činnost organizace spadající do tohoto sektoru může být částečně zisková, v celkovém měřítku tomu tak není a daná organizace je závislá na přísunu finančních prostředků mimo tržní fungování.

Konkrétním projevem celého neziskového sektoru je v největší míře poskytování veřejných služeb a veřejných statků.

- **Neziskový veřejný sektor** – dílčí část celého neziskového sektoru, která je založena výhradně na poskytování veřejných služeb a veřejných produktů a jejíž financování pochází z veřejných financí.
- **Neziskový soukromý sektor** – dílčí část celého neziskového sektoru, kterou představují soukromé činnosti (popřípadě i celé organizace), jež z vlastních soukromých zdrojů financují služby či produkci statků, jejichž poskytování není založeno na tržním mechanismu a dosahování zisku, ale pouze na přínosu a užitku ve smyslu pro konkrétní veřejnost.
- **Nevládní neziskové organizace (NNO)** – nejsou zřizované státem, zabývají se však obecně prospěšnou činností. Náleží sem občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy, církve, ekologické organizace, lidskoprávní organizace atd. ➤

Soukromý a veřejný sektor

Sektory národního hospodářství lze dále podrobněji vymezit z pohledu dvou základních kritérií:

- podle vlastnictví,
- podle (již uvedeného) charakteru ziskovosti.

Rozdělení podle kritéria vlastnictví

1. **Soukromý sektor** – obsahuje subjekty, které jsou ve vlastnictví soukromých osob.
2. **Veřejný sektor** – podle vlastnictví se dále dělí na státní sektor a samosprávný sektor.
 - **Státní sektor** – zahrnuje subjekty ve vlastnictví státu.
 - **Samosprávný sektor** – zahrnuje subjekty ve vlastnictví samosprávných celků (krajů a obcí).
3. **Kombinované vlastnictví** – jak z pohledu vlastnictví (např. u takzvaných polostátních akciových společností), tak i z hlediska ziskovosti (například mnohé subjekty zřízené obcemi vyvíjejí kromě neziskových činností i podnikatelské aktivity).

Vymezení jednotlivých sektorů je v praxi proto mnohdy obtížné. Pod pojmem veřejný sektor je však obvykle myšlen veřejný neziskový (netržní) sektor národního hospodářství.

V praxi vedle sebe existuje soukromý a veřejný sektor a navzájem se ovlivňují. To je typickým znakem smíšené ekonomiky.

Veřejná ekonomie

Součástí ekonomického zkoumání společnosti je specifická oblast ekonomie, která se zabývá existencí a vývojem veřejného sektoru a veřejných statků.

Základní znaky veřejného sektoru je možné definovat takto:

- nachází se ve veřejném vlastnictví, je financován z veřejných financí, rozhoduje se v něm veřejnou volbou, podléhá veřejné kontrole, nemá ziskový charakter.

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Nevládní neziskové organizace

Velmi známou lidskoprávní institucí, spadající do sektoru nevládních neziskových organizací, je **Amnesty International**. Poslání této instituce vychází z faktu, že člověk má disponovat právy, která mu deklaruje **Všeobecná deklarace lidských práv**. Tato obecně deklarovaná práva Amnesty International porovnává s jejich dodržováním v dané zemi. V jejím zorném poli jsou především země, ve kterých jsou lidská práva hrubě porušována (totalitní režimy, diktatury), všímá si však i obchodu se zbraněmi, zasažení o zrušení trestu smrti, je proti nájímání dětí jako vojáků, podporuje dodržování svobody slova na internetu apod. Symbolem Amnesty International je hořící svíce omotaná ostnatým drátem. Amnesty International má své pobočky ve 150 zemích světa včetně České republiky.

Další známou nevládní neziskovou organizací, která se zaměřuje na ochranu životního prostředí, je **Greenpeace**. Poukazuje na problémy, které mají dopad na ekologii a životní prostředí (např. kácení dešťových pralesů, vybití tulaňů či velryb, ukládání toxických odpadů apod.). Jejich způsoby jednání jsou mnohdy poměrně kontroverzní (např. blokuji dodávky paliv do jaderných elektráren).

SOUVISLOSTI

Služby veřejného sektoru

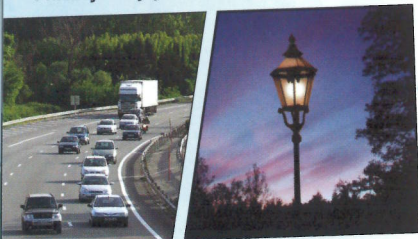

Příkladem služeb, které spadají pod oblast veřejného sektoru, je například divadelní scéna města nebo městská knihovna či kino. Na snímku je budova městského divadla v Prostějově.

SOUVISLOSTI

Příklady veřejných statků

Komunikace, dálniční síť státu či veřejné osvětlení, parky a historické památky ve vlastnictví státu jsou typickými příklady veřejných statků, které jsou budovány a udržovány z prostředků státního rozpočtu. Pod oblast veřejného statku spadají také například obrana státu či veřejná správa.

SOUVISLOSTI

„Porcování medvěda“

Jedná se o slangový výraz v politickém výrazu. Jde o ustálený název pro tu část projednávání státního rozpočtu v Poslanecké sněmovně, při níž je na základě lobbistických zájmů rozdělována část rozpočtu na veřejně prospěšné projekty konkrétních žadatelů.

Tento způsob přidělování dotací byl napadán pro nesystémovost, neprůhlednost i skrytou podporu soukromých podnikatelských zájmů z veřejných prostředků, což dokladuje řada sice uskutečněných, ale „neživotných“ či podezřelých projektů. Ve svém důsledku může docházet k mrhání státními prostředky. V letech 2002–2009 na 58,5 miliardy Kč, výdaje státního rozpočtu tím byly zvýšeny v průměru o 7,3 miliardy ročně. V letech 2010 a 2011 takto nebyly rozděleny žádné státní prostředky.

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Evropské strukturální fondy jako zdroje financování veřejných statků

Faktem je, že pro realizaci veřejných statků není většinou dostatek finančních prostředků z veřejných zdrojů. Česká republika je členem Evropské unie a má za povinnost přispívat do jejího rozpočtu.

Na druhou stranu ovšem mohou (jak ČR jako stát, tak i jednotlivé obce) čerpat nemalé finanční prostředky ze strukturálních fondů EU, ze kterých mohou financovat právě veřejné statky, na které dotace z fondů EU získá.

Co jsou to veřejné statky a čím se liší od statků soukromých?

Veřejný statek je charakterizován těmito vlastnostmi:

- **nerivalitní spotřeba** – spotřeba jednou osobou nevylučuje dostupnost statku komukoliv jinému; spotřeba jednou osobou nesnižuje užitek, který plyne současně ostatním osobám,
- **nevylučitelnost** – pokud je statek poskytován, nesmí jeho poskytovatel zabránit komukoliv jinému v jeho spotřebě; nemůže vyloučit jednotlivce ze spotřeby.

Pokud lze vyloučit jednotlivce ze spotřeby nebo pokud spotřeba není plně nerivalitní, pak hovoříme o tzv. **smíšeném statku**. Smíšený statek je v praxi nejběžnější.

Rozsah veřejného sektoru je v každé smíšené ekonomice **ovlivněn faktory ekonomickými** (etapou vývoje společnosti, nedostatečnými a přebujelými přerozdělovacími procesy apod.) a **faktory mimoekonomickými** (geopolitickými, historickými, kulturně náboženskými apod.). Rozsah veřejného sektoru je dán i **rozsahem zestátnění**.

Nutnost a existence potřeby veřejných statků jsou jedněmi z rozhodujících příčin existence veřejného sektoru. Je zřejmé, že v podmínkách čistě tržního mechanismu by veřejné statky vůbec nebyly vytvářeny, neboť nelze požadovat po soukromých subjektech, aby poskytovaly statky, za něž by nedostaly zaplacení, popřípadě veřejné statky by byly poskytovány neefektivně.

Potřeba existence veřejných statků je jednou z rozhodujících příčin opodstatnění existence veřejného sektoru.

Někdo musí stavět mosty, silnice, které budou sloužit všem lidem, firmám i státu, tedy všem ekonomickým subjektům.

Prioritní otázkou existence veřejného sektoru je také **problematika financování** (kdo to bude provádět, jak bude zajištěn mechanismus výběru a čerpání peněz). S veřejným sektorem tak úzce souvisí **veřejné finance**.

Činnost spojená s veřejnými statky se financuje z peněz daňových poplatníků a rozhodování a kontrola využití těchto prostředků je činností veřejnou.

- **Základní složkou veřejných financí je státní rozpočet.**
- **V oblasti veřejných statků trh selhává nebo nefunguje efektivně.**

Trh má přirozenou tendenci k nestabilitě, a proto není vůbec vhodným a společensky únosným nástrojem, kterým by mohly být veřejné statky zajišťovány. Pokud tedy nelze pro rozsah a skladbu veřejných statků využít tržního mechanismu, vzniká problém – jaký jiný mechanismus jejich tvorbu nahradí. Toto zjištění tedy vyžaduje odpovědi na několik otázek, a to:

- **jak určit, kolik a jakých statků vyrábět, jak je rozdělovat, jak jejich produkci finančně kryt (jakými zdroji), jak tyto finanční zdroje získat, které veřejné statky mít a v jaké výši, co jen udržovat a co rozvíjet, jakým směrem zvyšovat veřejné statky, kolik veřejných financí vynakládat atd.**

K řešení tohoto problému se nabízejí dvě varianty:

1. **Vybírat peníze ode všech, kteří se na spotřebě kolektivních statků podílejí.**

Vyvstává ovšem problém – jak to zjistit? A výsledek – použití úhrady na dobrovolném principu prakticky není možné.

2. **Vybírat prostředky ode všech.**

V tomto případě je nutné, aby technika výběru, výše, rozhodování a alokace byla nahrazena politickým procesem, tj. volebním hlasováním, při kterém se rozhoduje o stanovisku politických stran ke struktuře a výši veřejných statků, a tudíž i **veřejných financí**.

Hrazení nákladů spojených s těmito veřejnými statky nemůže být založeno na individuálních, dobrovolně placených cenách (problém vezoucího se „černého pasažera“), nýbrž **na vynucených, neúčelových a nenávratných platbách, zejména na daních** (tedy povinnosti všech přispívat do systému veřejných financí).

V demokratickém systému je to tedy jediný přijatelný způsob, jak vytvářet a rozdělovat veřejné finance, přestože tento systém je méně efektivní než tržní a přestože existence daní má řadu negativních důsledků a jejich vybírání je spojeno se značnými náklady.

Národní hospodářství je tedy možné chápat i jako komplex ziskového, neziskového a smíšeného sektoru, v němž jsou produkovány soukromé i veřejné statky a poskytovány soukromé i veřejné služby.

Množství a úroveň (kvantita a kvalita) těchto produktů a služeb charakterizují ekonomickou situaci daného národního hospodářství (daného státu), jeho ekonomickou sílu a životní úroveň obyvatel.

Životní úroveň lidí se obecně s pokrokem vědy a techniky stále zvyšuje. Jsou stále více uspokojovány naše potřeby, objevují se nové a nové věci, jsou poskytovány nové a nové služby. Náš život je bohatší, své potřeby uspokojujeme stále větším objemem kvalitnějších produktů i služeb z oblasti soukromých i veřejných statků. Není tomu tak všude a vždy, vývoj světa byl a zřejmě dlouho bude velmi nerovnoměrný, stejně tak jako je a bude rozdílná životní úroveň různých států a různých lidí.

Tento stav a vývoj životní úrovně, měření a hodnocení vývoje jednotlivých ekonomik se provádí pomocí tzv. **makroekonomických ukazatelů** čili **národohospodářských agregátů**.

Shrnutí kapitoly

- Pojem národní hospodářství může mít několik významů, a to z různých hledisek. Podle hlediska hlavního zaměření ekonomických aktivit daných subjektů můžeme členit hospodářství na **sektory, odvětví** či **obory**.
- Časté je dělení národního hospodářství na **primární, sekundární, terciální** a **kvarciální** sektor.
- **Ziskový (tržní) sektor** je sektor národního hospodářství, který je založen na tvorbě zisku. **Neziskový (netržní) sektor** je založen na poskytování služeb či produkci statků, které nejsou určeny k tržní výměně, ale jejichž konečným efektem je **užitek**.
- Podle kritéria vlastnictví se národní hospodářství dělí na soukromý sektor a na veřejný sektor. Efektivní poskytování veřejných statků může zajistit veřejný sektor. Jejich existence je jednou z rozhodujících příčin existence veřejného sektoru.
- Veřejný sektor v České republice je možno rozdělit na sektor státní (centrální úrovně) a samosprávný (územní úrovně).

Náměty pro samostatnou práci

1. Popřemýšlejte o národním hospodářství ČR a jeho jednotlivých součástech. V jakých oblastech národního hospodářství je ČR (v porovnání se světem) konkurenceschopná a ve kterých oblastech zaostává? Jakým směrem by se podle vás mělo hospodářství ČR do budoucnosti orientovat?
2. Zjistěte z www stránek české pobočky Amnesty International některé současné problematické kauzy, se kterými se ČR potýká.
3. Pokuste se zjistit, zda v místě vašeho bydliště (město, obec) byly v poslední době realizovány (vybudovány) některé veřejné statky, které byly financovány i z prostředků fondů Evropské unie. Pokud ano, poznačte si je:

SOUVISLOSTI

Rozhodování o realizaci a financování veřejných statků

O použití (alokaci) zdrojů se tak rozhoduje veřejnou volbou, a to zpravidla prostřednictvím volených zástupců (Parlamentu, zastupitelstva obce apod.). Jednotlivý občan (jednotlivý spotřebitel) se rozhoduje o svých výdajích podle svých preferencí, výdaje porovnává s mezním užitekem, jaký mu daný statek může přinést. Volený zástupce by se měl řídit zájmy svých voličů. Je však zřejmé, že mezní užitek daného statku se bude u jednotlivých občanů lišit. Volení zástupci tak musí řešit problém, jaké statky a za jakou cenu by měly být z veřejných financí pořízeny a současně jak vysoké výdaje (a tím i příjmy) veřejných financí jsou optimální.

Souhrn

Moje poznámky:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Náměty a tipy pro samostatnou práci

Národohospodářské agregáty

Co se v kapitole dozvíte

Budete pak umět:

- pojednat o problematice životní úrovně země
- vymežit a objasnit pojmy národní produkt a národní důchod

Po prostudování této kapitoly poznáte:

- co jsou národohospodářské agregáty
- základní ukazatele pro měření životní úrovně
- základní makroekonomické ukazatele pro měření stavu a vývoje národního hospodářství

Pro sledování ekonomického vývoje daného státu musíme mít k dispozici nějaké globální ekonomické ukazatele, které by mohly objektivně ukázat stav a pohyb ekonomiky.

Jsou tzv. **národohospodářské agregáty**, které znamenají souhrnné, komplexní ukazatele stavu a vývoje daného hospodářství daného státu.

Ještě před výkladem těchto globálních ukazatelů si objasníme problematiku oblasti, která je vám bližší, tzn. **oblast ukazatelů ekonomiky domácností**, i když vlastně patří do oblasti mikroekonomie.

Životní úroveň

V této oblasti se pohybuje každý z nás, všichni jsme členy určité konkrétní domácnosti. Všichni vnímáme a registrujeme svůj ekonomický stav, popřípadě pohyb.

Jak tedy hodnotíme ekonomickou situaci domácnosti? Většina lidí by na takto položenou otázku odpovídala například slovy:

- „...mám se dobře, moje příjmy mi vystačí na zajištění potřeb mé rodiny...“
- „...náklady na naši domácnost neustále rostou, zatímco příjmy stagnují (v lepším případě rostou mnohem méně než náklady)...“
- „...moje příjmy pomalu nestačí na standardní potřeby, natož abych si mohl pořídít to či ono...“ apod.

Jinými slovy – určité procento lidí by si pravděpodobně stěžovalo, další část lidí by byla spokojena a současné průzkumy naznačují, že jen několik procent obyvatelstva by bylo zcela spokojeno anebo naprosto nespokojeno se svojí **životní úrovní**. Konec konců na tyto průzkumy se specializuje a vypracovává je čas od času řada renomovaných agentur; výsledky jsou používány nejen pro vládu a ministerstva, ale slouží k obecné potřebě pro vyjádření ekonomického stavu a pohybu celé společnosti.

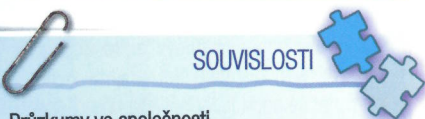
V těchto průzkumech se sice do určité míry projevuje jeden ze základních zákonů ekonomie, který říká, že „každý má ničím neomezená přání, avšak omezené zdroje“. Obecně řečeno – peněz (finančních prostředků) je prostě nedostatek u každého a pořad, neboť rostoucí příjmy pouze přesunují uspokojení potřeb do jiné dimenze a vyvolávají pouze nová přání. Stejným způsobem se vyjadřuje nejen téměř každý z nás, ale tytéž věty uslyšíte i na zasedání obecního zastupitelstva, krajského zastupitelstva, ministerstva a rovněž v Parlamentu či vládě státu.

Připusťme, že ani zcela objektivně postavené ekonomické ukazatele nemusí zcela přesně vyjadřovat subjektivně vnímaný ekonomický stav či pohyb. Nicméně právě pro vyjádření změn a pro srovnávání vývoje musíme nějaké ekonomické ukazatele používat. Praxe pro tuto potřebu zavedla výpočet ukazatele, který je všeobecně přijímaný a používán pro sledování formou statistiky, a to **ukazatele životní úrovně**.

Ukazatele životní úrovně

Pro vyjádření životní úrovně se používají následující ukazatele:

1. Reálná mzda (reálný příjem)
2. Čas práce nutné k dosažení daného příjmu
3. Srovnání prostřednictvím jednotné měny

SOUVISLOSTI

Průzkumy ve společnosti

Poměrně často jsou v rámci společnosti státu prováděny tzv. **průzkumy**. Jsou vždy cíleny na danou skupinu obyvatelstva a postihují určité téma (průzkumy před volbami, spokojenost se životní úrovní, veřejné mínění týkající se palčivého problému ve společnosti apod.). Na následujících datech vidíte poměrně výmluvné **hodnoty průzkumu spokojenosti obyvatelstva se životní úrovní**.

Průzkum spokojenosti českých rodin se životní úrovní (porovnání stavu z roku 2007 a 2010)	
Hodnocení stavu	%
situace rodiny velmi dobrá a spíše dobrá	65 (2007) 58 (2010)
Hodnotili: podnikatelé, studenti, rodiny s vyššími příjmy, lidé s VŠ vzděláním, příznivci pravice	
situace rodiny spíše špatná a velmi špatná	35 (2007) 42 (2010)
Hodnotili: nezaměstnaní, důchodci, rodiny s nízkými příjmy, lidé s nižším vzděláním, příznivci levice	

Z tabulky je patrné, že oproti roku 2007 došlo k poklesu spokojenosti obyvatelstva se životní úrovní své rodiny. Nepochybně k tomu přispěly dopady světové finanční krize, obavy ze ztráty zaměstnání a poklesu příjmu rodiny.

Zdroj dat: STEM

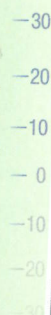
JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Spokojenost obyvatel se životní úrovní

Je zajímavé, že například při celosvětové rozsáhlé anketě s otázkou na statistice lidí, jak jsou spokojeni se svým životem, se na

prvním místě umístili Dánové, kteří jsou tudíž nejspokojenější. Na předním místě jsou také Indové. Přitom Indie zatím nepatří mezi ekonomicky vyspělé státy, i když její ekonomika vykazuje znaky vzestupu.

Reálná mzda (reálný příjem)

Vyjadřuje množství výrobků či služeb, které je možné za nominální mzdu koupit.

Ve vztahu k výši reálné mzdy je možné porovnávat například příjem občana ČR s příjmem občana Spolkové republiky Německo. Němec si za částku 15 000 euro nepochybně bude moci dovolit pořídit jiné spektrum věcí než občan ČR za 15 000 Kč. Na grafickém srovnání vpravo vidíte praktický rozdíl mezi reálným příjmem (a tedy z toho vyplývajících možnostmi) těchto dvou lidí. Jak vidíte, ukazatele reálné mzdy je možné používat i pro mezinárodní srovnávání, i když tento není tak přesný (historicky se vytvořily v různých zemích jiné relace mezi hodnotami).

Čas práce nutné k dosažení daného příjmu

Jedná se o daleko přesnější ukazatel, kterým je čas práce nutné k dosažení příjmu umožňujícího nákup určitého výrobku nebo služby.

Zatímco ukazatel reálné mzdy je negativně ovlivněn především různou úrovní inflace v různém čase a při mezinárodním srovnávání pak i mezi jednotlivými státy, ukazatel času se stanovuje v minutách, hodinách apod., tedy v jednotkách, které nejsou ovlivněny žádnými ekonomickými jevy. Proto je zvláště při mezistátním srovnávání využíván tento ukazatel. Opět můžete (na obrázku vpravo níže) porovnat rozdílnou dobu potřebnou k dosažení příjmu umožňujícího nákup mezi pracovníky dvou různých zemí.

Srovnání prostřednictvím jednotné měny

Pro srovnávání celé řady ekonomických údajů, tj. včetně mezd, je nyní možné využívat také jejich vyjádření pomocí jednotné evropské měny – eura. I když vyjádření mezd v přepočtu na euro umožňuje toto srovnání, znovu upozorňujeme na skutečnost, že toto srovnání nemusí být přesné, neboť uvnitř jednotlivých států se historicky jinak vytvořily relace mezi různými hodnotami (například nájemné na byt někde představuje pouze 30 % z mezd, jinde 50 %, někde jsou potraviny levné, jinde drahé apod.). Pro orientační pohled na výši životní úrovně lze však i tento ukazatel použít.

Výše průměrné roční mzdy v zemích OECD

ZAJÍMAVOST

V následujícím přehledu vidíte srovnání **průměrné roční mzdy** u několika členských zemí OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj) v datech z roku 2010. V současnosti je členy OECD 33 států světa. Při vyjádření ročního příjmu v eurech jsou patrné výrazné rozdíly mezi jednotlivými zeměmi: ve Švýcarsku přesahuje částku 52 000 euro, zatímco v Mexiku dosahuje částky 4 860 euro. Oproti roku 2009 si však většina zemí „pohoršila“, zjevně v důsledku světové finanční krize.

2010			
Země		Průměrný roční čistý příjem v národní měně *)	Průměrný roční čistý příjem v euro
Švýcarsko		80 252 CHF	52 811 EUR
Norsko		369 990 NOK	41 110 EUR
Lucembursko		35 738 EUR	
Japonsko		4 576 368 JPY	34 152 EUR
Dánsko		244 240 DKK	32 746 EUR
Česká republika		222 000 CZK	9 118 EUR
Maďarsko		1 680 596 HUF	6 293 EUR
Mexiko		82 623 MXN	4 860 EUR

*) CHF – švýcarský frank, NOK – norská koruna, JPY – japonský jen, EUR – euro, DKK – dánská koruna, CZK – česká koruna, HUF – maďarský forint, MXN – mexické peso

Uvedená čísla ukazují ekonomickou podstatu životní úrovně. Ani tyto ukazatele však nemohou komplexně vyjádřit skutečnou hodnotu životní úrovně, protože je dána kromě ekonomických faktorů ještě něčím jiným – například:

- možností a dostupností vzdělání, úrovní chování institucí, úřadů i firem k občanům, ekologickými faktory, možnostmi relaxace, využitím volného času, kvalitou a přesností spojení, úctou a respektem k lidem atd., tedy vším, co zpřijemňuje (nebo naopak znesnadňuje) lidský život.

SOUVISLOSTI

Porovnání reálné mzdy mezi různými zeměmi

Reálná hrubá měsíční mzda

19 000 Kč

5 000 €

1x

7x

Občan ČR by si za částku 19 000 Kč mohl (v průměrných cenách zboží) koupit například 1 kvalitní televizor či 1 počítač, 1 pračku, 2 jízdní kola, 2 obleky atd. Tento člověk, jehož měsíční hrubý příjem činí 19 000 Kč, by si teoreticky (prakticky musí vydávat peníze i na jiné věci) za svůj výdělek mohl alternativně koupit uvedené věci. Občan ze starých zemí EU by si za uvedenou částku 5 000 euro mohl koupit například 7 počítačů a ještě by mu zbylo.

SOUVISLOSTI

Čas práce nutné k dosažení příjmu umožňujícího nákup

Za jednu hodinu práce si může například pracovník určité profese v ČR koupit (zase pouze teoreticky) alternativně: 10 bochníků chleba nebo 1 triko nebo 1 knihu atd. Za jednu hodinu práce si může pracovník téže profese v Německu koupit například: 30 bochníků chleba nebo 6 trik nebo 5 knih atd.

Je také možné používat tento ukazatel k opačnému vyjádření, například: Pracovník dané profese ve věku kolem čtyřiceti let by v ČR potřeboval vydělávat na koupi osobního auta nižší střední třídy přibližně 1 rok (teoreticky – kdyby veškerý svůj plat mohl šetřit). Pracovník stejné profese a věku by v Německu potřeboval vydělávat na koupi téhož auta přibližně 3 měsíce.

Osobní automobil nižší střední třídy

Pracovník v ČR

Pracovník v Německu

1 rok

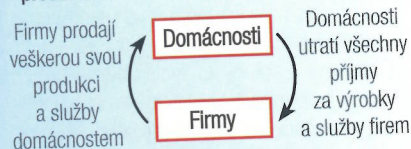
3 měsíce

SOUVISLOSTI

Národní produkt a národní důchod jako shodné veličiny

Proč tomu tak je? Pro názornost zjednodušený teoretický příklad. Předpokládejme, že všechny domácnosti okamžitě po nabytí svých příjmů je utratí za výrobky a služby firem. Firmy při této domnělé abstrakci prodávají veškerou svou produkci a služby domácnostem. Pak částka, kterou získají na trhu prodávající, se přesně rovná částce zaplacené kupujícími. Národní produkt se tedy musí rovnat národnímu důchodu, národní důchod je souběžná veličina identická s národním produktem.

Pak:

částka, kterou získá na trhu prodávající = částce zaplacené kupujícími

Tedy:

Národní produkt (NP) = Národní důchod (ND)

SOUVISLOSTI

Finanční toky mezi hospodářstvími států

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Nejbohatší země světa podle výše HDP

Mezi státy s nejvyššími hodnotami HDP se řadí země s těžbou ropy a zemního plynu a rozvinutým peněžnictvím. V první desítky byste tradičně našli Kuvajt, Spojené arabské emiráty a dále USA, Švýcarsko, Lucembursko, Japonsko, Singapur, Norsko. Nutno ovšem říci, že i tyto státy více či méně pocítily dopady světové finanční krize let 2008 a 2009.

Toky v národním hospodářství

Problematika sledování toků v národním hospodářství je poměrně rozsáhlá, proto se seznámíme pouze se základními pojmy.

Pro měření toků v národním hospodářství bude nejprve vhodné provést určité zjednodušení, a to tak, že všechny ekonomické subjekty budou ve dvou kategoriích – **firmy a domácnosti**. Pak je možné konstatovat, že mezi firmami a domácnostmi dochází neustále ke vzájemné interakci:

1. Domácnosti

- nakupují od firem na trzích finální produkce výrobky a služby,
- prodávají na trzích výrobních faktorů svou pracovní sílu.

2. Firmy

- nakupují na trzích výrobních faktorů pracovní sílu,
- prodávají na trzích finální produkce výrobky a služby.

Tento tok peněz je možno měřit, a to jako:

1. Tok výrobků a služeb – ukazatel nazvaný **národní produkt (NP)**.

2. Příjmy domácností – ukazatel nazvaný **národní důchod (ND)**.

Platí základní ekonomická rovnice:

◀ Národní produkt (NP) = národní důchod (ND)

Skutečností ovšem je, že kromě zmíněných dvou ekonomických subjektů, tj. domácností a firem, se do ekonomické výměny zapojuje i subjekt třetí, tj. **stát**, a to jak na straně kupujícího, tak i prodávajícího. Produkty a služby státu tedy musíme rovněž započítat do tvorby nového národního bohatství, do nového hrubého produktu.

Oba tyto ukazatele (NP i ND) jsou **základními agregátními národohospodářskými ukazateli**, od nichž se odvozují ukazatele další.

Hrubý národní produkt/Hrubý domácí produkt

Stěžejním ukazatelem pro sledování výkonnosti ekonomiky daného státu – pro sledování ekonomického růstu – je **ukazatel hrubého domácího/národního produktu**.

◀ **Hrubý národní produkt (HNP)** je celková peněžní hodnota statků a služeb, vytvořená za určité období občanů daného státu (jak na území tohoto státu, tak v cizině).

Hrubý domácí produkt (HDP) je celková peněžní hodnota statků a služeb, vytvořená za určité časové období na území daného státu.

Další národohospodářské ukazatele

HNP a HDP vyjadřují objem, stav, tj. velikost v peněžních jednotkách.

Je zřejmé, že velké státy mohou mít HP několikanásobně větší než státy malé. Pokud budete porovnávat pouze HNP nebo HDP v **jeho celkovém objemu**, pak nepochybně v první desítky států budou velké státy jako USA, Čína, Indie, Kanada, Rusko, Německo, Francie atd.

Zvyšování nebo snižování HDP nebo HNP v čase vyjadřují tempo ekonomického růstu dané země.

◀ Objemu HNP a HDP a sledování jejich změny nestačí k vyjádření stavu životní úrovně obyvatel a bohatství daného státu. K tomu jsou zapotřebí ještě další ukazatele, kterými jsou například:

- HDP (HNP) na obyvatele,
- čistý ekonomický blahobyt,
- mimoeconomické faktory,
- čistý národní produkt (čistý domácí produkt),
- porovnání zemí dle HDP v objemovém vyjádření,
- ekonomický růst apod.

1. HDP (HNP) na obyvatele

Jedná se o **nejpoužívanější ukazatel pro mezinárodní srovnávání**. Výsledkem je poměrový ukazatel, který má značnou vypovídací schopnost právě pro posuzování průměrné životní úrovně obyvatelstva daného státu. Takto je pak možné sestavit **žebříček nejbohatších států**. Tento ukazatel je **dostatečně objektivní** a do určité míry vyjadřuje i rozsah nerostného bohatství některých států. →

2. Mimoekonomické faktory

Ekonomické ukazatele nemohou dostatečně dobře vyjádřit komplexní pojetí životní úrovně lidí dané země. Žádný materiální ukazatel nemůže také dostatečně dobře vyjádřit pocity lidí, spokojenost a vnímání štěstí.

Značná část produkce také trhem vůbec neprochází, nemůžeme ji tedy zachytit. Je to způsobeno existencí tzv. **stínové ekonomiky**. V jejím rámci můžeme rozlišit **černou a šedou ekonomiku** (jako bílá se někdy označuje ekonomika legální).

- **Černá ekonomika** – jde vysloveně o oblast kriminální; patří sem nelegální činnost (například produkce a prodej drog), která se může pouze odhadovat.
- **Šedá ekonomika** – rovněž neprochází trhem, její produkty či služby nejsou do ukazatelů započítávány. Přitom může být velká, **v mnohých státech tvoří značnou část produkce**. Protože se touto činností zabývá jistý počet obyvatelstva a představuje určitý výrobní zdroj i důchod, je do jisté míry snaha zakomponovat i tento faktor do tvorby makroekonomických ukazatelů dané země. Tuto skutečnost naznačuje další ukazatel, kterým je **čistý ekonomický blahobyt**.

3. Čistý ekonomický blahobyt

Představuje zpřesňující ukazatel životní úrovně daného státu, kdy se k jeho HNP (HDP) připočítávají například výrobky a služby vyprodukované stínovou ekonomikou (odhadem), výrobky a služby, které vyrobíme či poskytneme sami sobě nebo svým známým (neprocházejí trhem), ale také např. růst kvality výrobků a služeb, růst volného času k relaxaci (delší dovolená, více dnů svátků) apod.

4. Ekonomický růst

Změna HDP (nebo HNP nebo ND) v čase vyjadřuje agregátní ukazatel označovaný jako **ekonomický růst**.

Shrnutí kapitoly

- Pro sledování ekonomického stavu a vývoje u domácností se užívá pojem **životní úroveň**.
- **Národní produkt (NP)** se musí rovnat **národnímu důchodu (ND)**.
- Kromě **hrubého národního produktu (HNP)** se používá **ukazatel hrubého domácího produktu (HDP)**. Rozlišení HDP a HNP je ve vlastnictví a území.
- Zvyšování nebo snižování HDP nebo HNP v čase vyjadřují **tempo ekonomického růstu dané země**.
- Oficiální ekonomika je doprovázena tzv. **stínovou ekonomikou**.

Náměty pro samostatnou práci

1. Jaké ukazatele pro měření životní úrovně se používají?
2. Uveďte další vlastní faktory, které byste preferovali při hodnocení vaší životní úrovně – například: **kvalita bydlení**
nebo
3. Jak byste definovali pojem HNP a HDP? Jak se promítá činnost zahraniční společnosti na území jiného státu do HNP a HDP obou zemí? Jaké další ukazatele životní úrovně byste mohli ještě uvést? Které státy byste zařadili mezi nejbohatší země světa?

→ **Zajímavost** – 10 zemí s nejvyšším podílem šedé ekonomiky na HDP (stav roku 2010): 1. Gruzie (72,5 %), 2. Bolívie (70,7 %), 3. Ázerbájdžán (69,6 %), 4. Peru (66,3 %), 5. Tanzanie (63,0 %), 6. Ukrajina (58,1 %), 7. Thajsko (57,2 %), 8. Zimbabwe (56,1 %), 9. Uruguay (56,0 %), 10. Guatemala (55,0 %).

SOUVISLOSTI

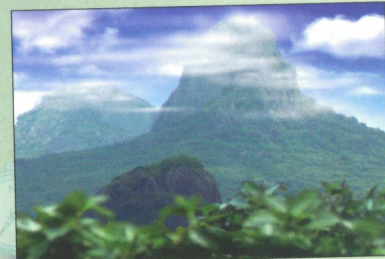
Porovnání reálné mzdy mezi různými zeměmi

Mnoho zemí disponuje rozsáhlým přírodním bohatstvím (ruda, ropa, zemní plyn), které se promítá i do řady ekonomických ukazatelů, např. do HDP (HNP) na obyvatele země. Na snímcích jsou horká vřídla na Islandu a ropné těžební věže v Utahu (USA).

JAK JE TOMU VE SVĚTĚ?

Stínová ekonomika jako nutný zdroj obživy...

Řada zemí Asie a Latinské Ameriky se potýká s problémem produkce a vývozu drog. V mnoha případech je tato podoba činnosti jediným zdrojem obživy pro tamější obyvatelstvo. Bez rozsáhlé rozvojové pomoci vyspělejších zemí bude tato černá ekonomika i nadále součástí oficiální ekonomiky dané země.

Souhrn

Moje poznámky:

.....

.....

.....

Náměty a tipy pro samostatnou práci

